

YARADICI RUHUN AZADLIQ QÜVVƏSİ

ROZA CƏLİLOVA - 95

Həqiqi sənət və ya sənətin həqiqi üzü 5 sual - 5 cavabda

“Mirzə İbrahimov irsinin tədqiqi və təbliği” Fondunun həyata keçirdiyi layihələrinin məqsədi milli-mədəni irsimiz olan - elm, zəka, sənət elitasının XXI əsrin çağırışlarına olan mesajlarını canlı ünsiyyət zamanı dinləyib, qələmə alıb milli ideya, bədii təfəkkür xəzinəmizi daha da zənginləşdirməkdir.

2024-cü ildə milli rəqs sənətimizin korifeyi, Azərbaycan Respublikasının Xalq artisti Roza Cəlilovanın - 95 illiyi qeyd olunur. Yubiley çərçivəsində kütləvi informasiya vasitələri, tanınmış efir adamları Roza xanımdan müsahibələrini almış, həyat və yaradıcılığını dolğun açıqlamışlar. Qeyd edək ki, ümumiyyətlə bizim müsahibələrimizin missiyası tam fərqli olaraq, Azərbaycanın yaradıcı şəxslərini bir intellektual fərd kimi təqdim etməkdir. Bugünkü müsahibimiz Şöhrət və Şərəf Ordenli, Azərbaycanın Xalq artisti, Roza Cəlilovadır.

“Mirzə İbrahimov irsinin tədqiqi və təbliği” Fondu Roza Cəlilovanın - 95 illiyinə həsr olunmuş tədbirlər planı çərçivəsində “Yaradıcı ruhun azadlıq qüvvəsi” (Həqiqi sənət və ya sənətin həqiqi üzü 5 sual - 5 cavabda) elmi-sənədli video-filminin çəkilişini həyata keçirib və geniş ictimaiyyətə təqdim etmişdir.

- Roza xanım, 95 illik yubileyiniz münasibəti ilə Sizin təbrik edirik. Müsahibə verdiyinizə görə təşəkkür edirik. Roza Cəlilova siması - Azərbaycanın milli-mədəni irsidir. Eyni zamanda Azərbaycanın yaradıcı intellektual elitasıdır. Sizin milli xoreografiya sənətinin inkişafına verdiyiniz töhvələr misilsizdir. Düşünürəm ki, müsahibəmizdə qeyd olunan 5 rəqəmi taleyinizlə bağlı əlamətdar bir rəqəmdir. 5 sual - 5 cavab formatında qurulan müsahibə sənət portretinizi, azad ruhunuzun güvvəsi və tərəqqipərvər təfəkkürünüzü daha parlaq təsvir edə bilirəm. İlk sual - 95 illik həyat yolunuzun başlanğıcına nəzər sahib təcrübənizə arxalanaraq sənətdə nəyin üstün və əsas olduğunu seçərdiniz: İstedad ya zəhmət!?

- Əlbəttə sevgi. Milli rəqsə sevgi əsasdır. Milli irsə məhəbbət, sənət adamının rəqsi bütün bəşəriyyət miqyasına qaldırmağa sövq edir. Mən klassik xoreografiya məktəbini oxuyurdum, lakin hər zaman gözümün

önündə milli rəqs, milli musiqi, milli geyim parlayırdı. Məktəbi bitirəndən sonra Opera və Balet Teatrında ən gözəl balet rəqslərini ifa etməyimə baxmayaraq, arzuma nail olaraq tezliklə Filarmoniyada Mahnı və Rəqs Ansamblına daxil oldum. Milli rəqs ifa etmək. Milli rəqsə sevgim, rəqs ənənələrinə bağlılığım gec də olsa, məni arzuma çatdırdı. İki ildən sonra artıq Azərbaycan rəqsini ifa edirdim.

- “Azərbaycan milli rəqs sənəti”, bu məfhumun bir çox mənbələrdə açıqlaması vardır. Lakin biz Roza Cəlilovanın şərhində bu nəzəriyyəni dinləmək istərdik. Azərbaycan milli rəqsləri digər xalqların rəqlərindən nə ilə fərqlənir? Azərbaycan milli rəqlərinin özəlliyi, onun xarakterik xüsusiyyətləri ilə fərqlənir?

- Mən bu suala belə cavab verərdim. Təhsil və yaradıcılığım barədə qısa da olsa məlumatı təqdim edim. Mənim xoreografiya sənətində ilk addımlarım tarixin ən çətin illinə - 1937-ci ilə təsadüf edib. Daha sonra N. F. Axundov adına Opera və Balet Teatrı, daha sonra M. Maqomayev adına Azərbaycan Dövlət Filarmoniyasının Mahnı və Rəqs Ansamblı. Artıq 1957-ci ildən isə xaricə, qastro səfərinə getdim. Hansı ölkədə oldumsa orda Azərbaycanın ən nəfis rəqlərini “Bənövşə”, “Tərəkəmə”, “Qızılgül” rəqlərini ifa edirdim. İnanırsız, bu rəqlərin melodiyasını nota köçürürdülər. Deyirdilər ki, biz də bu rəqlərin melodiyasından istifadə edəcəyik. Hətta rəqs hərəkətlərimizi də qeydə alırdılar. Bu mənə böyük qürur gətirirdi. Fikirləşirdim ki, rəqs seçimim düzgün olmuşdu. Seçdiyim bu rəqlər tarixi rəqlərdir. Şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələri musiqiyə daha çox ahəng verir.

azərbaycanlı qızı bir milli kadr kimi klassik baletə gəlmişdi. 9 illik balet təhsilimdən sonra arzumun ardınca milli rəqsə getdim.

Azərbaycan milli rəqsində sındırmalar, gözə baxış, incəlik, utancaqlıq var. Mən bu gün çox məyusam, indi o hərəkətlər yoxdur. Mən dörd çəkirəm, nə üçün ki olmasın? - Ona görə ki, tədris edən peşəkarlar yox dərəcəsinədir. Rəqlərimizdəki gözəl sındırmalar, ürkək baxışlar, utancaqlıq - bunlar niyə itirilib? Yalnız, əlləri yuxarı fırlanmalar qalıb. Əlbəttə ki, bu hərəkətlər milli rəqsdə vacibdir, lakin aşırı yox, çünki rəqsdə olan unudulan incəliklər - sındırmalar, çiyin hərəkətləri, utancaqlıq - bizim bəyəyimizdir. Ümumiyyətlə, incəsənət bizim güzgümüzdür, biz ona baxıb fərhəllənməliyik. Tarixiliyimizi qorunmalıyıq. Milli adətimize görə cavan qızları və xanımları rəqsə dəvət edirlər. Rəqsə utancaqlıq girirlər. Məhz ondan sonra xanım əl qaldırır rəqs edər. Bunlar hamısı gözəllikdir, xanımların ismətidir. Çox təəssüflər olsun ki, milli ənənələr həm rəqsdə həm əxlaqda unudulur.

- Hazırda cəmiyyətimiz sürətli informasiya dövründə, o cümlədən sərhədsiz kontent dövründə yaşayır. İnformasiya məkanında xoreografiya sənətinə dair say-sız-hesabsız məlumat vardır. Düşünürük ki, bu durumda Sizin kimi peşəkarın biliyinə və zövqünə arxalanmalıyıq. Missiyamız cəmiyyətin estetik zövqünü formalaşdırmaqdır. İncəsənətdə və mədəniyyətdə, o cümlədən tele-radio məkanında. Bu missiyamı məhz elmi və peşəkar insan yerinə yetirməlidir. Sizin fikrinizə, xoreografiya təhsilinə, dövlət rəqs kollektivlərinə, özəlliyət rəqs qruplarının fəaliyyətinə diqqət artırılmalıdır? Həqiqi peşəkarlar nə dərəcədə cəlb olunur bu işə?

- Çox gözəl sualdır. Cavabımda nəzərinizi yenə tarixə salacam. O dövrdə həm ifa edənlər, həm tədris edənlər, həm rəhbərlik edənlər əsl peşəkarlar olub. Əminə xanım Dilbazi, Qəmərxanım Almazadə, Rəfiqə Axundova və Maqşud Məmmədovlar, Əlibaba Abdullayev, Leyla Vəkilova və digərləri milli rəqs sənətimizin tarixidir. Mən çox sevinirəm ki, onları görmüşəm. Onlardan öyrənmişəm. Onlarla çiyin-çiyinə olmuşam. Məni öz xoreorafik hərəkətlərim də var idi və təcrübədə tətbiq edirdim. Mənim Sizin sualınıza cavabım budur - məhz belə korifeylər Azərbaycan mədəniyyətinə, incəsənətinə və təhsilinə xidmət edib. O illərdə 29 yaşında fəxri ad almaq böyük şücaət idi. 1959-cu ildə 29 yaşında mən yüksək mükafatlara, orden və fəxri adlara layiq görülmüşdüm. Sual verirdiniz ki, yeni və ya

gənc nəsil ifaçılarının kimin yaradıcılığını izləməyə məsləhət bilərdim? Yaxşı sualdır. Amma mən gərək düşünəm. Dərhal cavab verə bilmərəm. Gənc nəsil yaşlı nəsil mütəxəssislərin nəsihət, tövsiyə və iradlarına diqqətli və minnətdar olmalıdırlar. Bir balaca epizodu sizə nəql edim. Çox təəssüf ki, hazırda bu belə deyil. Cavan olarkən mən səhnədə rəqs ifa edirdim. Konsertdən sonra ifamı izləyən çox hörmətli dövlət nümayəndəsi məni təbrik etdi və irad tutdu ki, “Rəqs ifa edərkən ətəyini altından çahçur şalvarın görürsən. Rəqs edərkən həm düzgün hərəkət həm də düzgün geyim seçilməlidir. Axı sən azərbaycanlı qızısan”. Bu sözlər mənə ömürlük dərs oldu.

- Sizcə folkorumuz milli rəqlərimizdə hansı dərəcədə əksini tapır? Siz bir çox korifey bəstəkarlarla çalışmışsınız. Bu gün xalq rəqlərimizin elmi tədqiqi və böyük səhnədə tətbiqi hansı səviyyədədir?

- Xaricdən qonaqlar gələndə birinci folklor baxmaq istəyirlər. Bizim gözəl rəqlərimiz var. Tarix həmin o folklorlarda əksini tapır. Sovet dövründə İsveçrədən, Finlandiyadan gələn qonaqlar birinci növbədə folklor baxmaq istəyirdilər. İnanırsız, böyük zövq alırdılar. Sonra baletə baxırdılar. Bu gün milli rəqsə folklorun tətbiqi əlbəttə var. Amma diqqət artırılmalıdır. Çox işlənilməlidir. Mənim o qədar solo rəqlərim var ki, tarixi ad alıblar. Amma onların heç birini səhnədə görmürəm. Üzeyir bəyin yaratdığı Rəqs və Mahnı Ansamblının repertuarı unudulub. Bilirsinizmi nə üçün? Solo rəqlər yoxdur. Həmin rəqlər axtarılıb tapılmalıdır. O dövrdə Üzeyir bəyin Mahnı və Rəqs Ansamblı üçün yazılan musiqi, solo rəqlər, milli paltarlar xaricdən gələn qonaqları valeh edirdi. Xarici qonaqlar birinci Mahnı və Rəqs Ansamblının konsertinə baxıb, sonra o biri kollektivlərin yaradıcılığı ilə tanış olurdular. Rəqlər musiqiyə və sözə görə qurulardı. “Qızıl gülü biçmişəm. Üstündə and içmişəm, min gözəlin içindən, təkcə səni seçmişəm” - qurduğum bu rəqsə Niyazi çox bəyənmişdir. Hətta Fransaya aparmaq niyyətində idi. Amma Allah qismət eləmədi.

- Yaradıcılıq böhranı: sənətkarın fərdi

psixoloji problemi və ya bədii təhsildə olan boşluğun fəsadıdır?

- Çətin sualdır. Bədii rəhbər peşəkar olmalıdır. Üzeyir Hacıbəyli, Cahangir Cahangirov, Hacı Xanməmmədov, Səid Rüstəmov, Vəlif Adıgözəlov. Biz şəxsiyyətlər bi-

zim bədii rəhbərlikimiz olub. Onlar musiqi bəstələyirdilər, həmin musiqiyə rəqlər qurulurdu. İndi rəqlərdə bədilik yoxdur. Bədii rəhbərlərin istiqaməti yoxdur. Mən elə bilirəm ki, düzgün seçim və şərait yaradılmalıdır. Bu amillər varsa böhrandan çıxış yolu da var. Mən bu sənətin içində böyümüşəm. Sənətkar xalqın məhəbbətini sənəti ilə qazanır. Mən xalqımın məhəbbətini qazanmışam. Xalq məni sevir. Bu iş bütün mükafatlardan yüksəkdir.

- Roza xanım, düşünürəm ki, müsahibəmizin 5 sual - 5 cavab formatına uyğun olaraq addım-addım, yaradıcılığınızın müdriklik zirvəsinə artıq qalxa bildik, azad ruhunuzun qüvvəsini sezmə bildik. Müsahibə zamanı real vəziyyəti, problemlərimizi gördük və perspektivləri də cızdı bildik. Amma bu zirvədə dayanıb, nəfəsimizi dərib, fəlsəfi düşüncələrimizə bir qədər dalaq, kulturoloji paralellər aparaq.

Azərbaycan Şərq sivilizasiyasının bir parçasıdır. Hind rəqsini Azərbaycanda ilk səhnəyə gətirən sənətkar kimi hind rəqlərinin mifologiyaya ilə sıx əlaqəli olmasına bələdsiz. Qədim hind mifologiyasına görə rəqs tanrısı Nataraka - “Tandava” rəqs ilə kainatı hərəkətə gətirən, düşməni lərzəyə salan mifoloji obrazdır. Bizim qədim milli rəqsimiz “Tərəkəmə” də hərəkət fəlsəfəsi ilə bağlıdır. Necə ki, “Tandava” rəqsini kainatın hərəkətini təcəssüm edərsən, eləcə də qədim köçəri maldar tayfalarının “Tərəkəmə” rəqsini də hərəkətlə bağlı olub bir obanın digər obaya köçünü nəql edir. Mən Sizin “Tərəkəmə” rəqsini “YouTube”dan dönə-dönə izlədim.

Tamaşaçıda formalaşan stereotipə görə Şərq rəqsini mütəlak ekzotik, incə, romantik olmalıdır. Amma mən Sizin “Tərəkəmə” rəqsində cəngavər qadının bir rəqsini gördüm. Keçmişini unutmamaq, milli kökünə bağlı olmaq şərti ilə hərəkətə, inkişafa, tərəqqiyə dəvət edən bir obraz gördüm. Həmin rəqsə bol sayda jestikulyasiya və mimika müşahidə edilir. Hətta elə anlar vardır ki, sanki Siz tamaşaçıya sadəcə gülməməyiniz - elə təsəvvür yaranır ki, rəqsin dili ilə müraciət edirsiniz. Siz tamaşaçıyla interaktiv ünsiyyətə, dialoqa daxil olursuz. Bu rəqs bir dialoqdur. Bu rəqs hekayədir. Siz bu rəqsə nəyi izah edirsiniz, hansı hekayəni nəql edirsiniz? Bizimlə bölüşün.

- Gör nə qədər Siz diqqətlə bu rəqsə baxmışsınız. Bu mənim üçün sevincdir. “Tərəkəmə”də musiqi sədalara altındakı hərəkətlər, mimika, incə-utancaq baxışlar, asta fırlanmalar, bunlar milli rəqsimizin gözəlliyindən nəql edirdi. Tarixə düşmüş “Tərəkəmə” indiyə qədər yaşayıb, yaşayır və yaşayacaq, xalqımızın zövqünü oxşayacaq, necə ki, oxşayır.

Müsahibəni apardı:

Yeganə Əliyeva

“Mirzə İbrahimov irsinin tədqiqi və təbliği” Fondunun Elmi katibi, AMEA-nın aparıcı elmi işçisi, kulturologiya üzrə fəlsəfə doktoru, dosent.

Müsahibə “Mirzə İbrahimov irsinin tədqiqi və təbliği Fondu” nun layihəsi çərçivəsində həyata keçirilib.